

2015-2016 İlerleme Raporu ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

HACI MEHMET BOYRAZ

- Nihai ilerleme raporunda hangi hususlar ön plana çıktı?
- Son dönemde ilerleme raporlarında ön plana çıkan tarafgir ve subjektif tutumun arka planında ne var?
- Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin geleceği nereye gidiyor?

GİRİŞ

9 Kasım 2016 tarihinde Avrupa Birliği (AB) Komisyonu Türkiye'nin nihai ilerleme raporunu ilan etti.¹ Komisyon tarafından 19. kez hazırlanan ilerleme raporu, Türkiye için ilk kez 1998 yılında ve bu tarihten itibaren ise her sene yayımlanmıştır. Her yıl farklı bir raportör ve ona bağlı bir ekip tarafından hazırlanan ilerleme raporları 2014, 2015 ve 2016 yıllarında Avrupa Parlamentosunun Macar asıllı Hollandalı üyesi Kati Piri ve ona bağlı ekip tarafından hazırlanmıştır. 2015 yılından itibaren geçen bir senelik süre zarfında Türkiye'de yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal olayların değerlendirildiği ilerleme raporunda Türkiye'nin katılım müzakerelerinde almış olduğu yol incelenmiş ve raporun sonunda tavsiye edilen bazı politika önerilerine yer verilmiştir. Ancak değerlendirme ve tavsiye niteliği taşıyan ifadeler incelendiğinde Türkiye açısından eleştiriye açık birçok husus bulunmaktadır. Özellikle raporun Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ve tutuklanan HDP'li milletvekilleri ile ilgili tarafgir bir bakış

açısına sahip olması Ankara tarafından eleştiri konusu olmuştur. Raporun Ekim 2015-Eylül 2016 periyodunu kapsadığı belirtilmesine rağmen Kasım ayı başında tutuklanan HDP'lilere yer verilmesi Ankara'da oldukça tutarsız bulunmuştur.² Bununla ilgili olarak raportör Kati Piri'nin HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş ve yakın zamanda FETÖ ile bağlantısı sebebiyle Almanya'ya kaçan *Cumhuriyet* gazetesi eski Genel Yayın Yönetmeni Can Dündar ile olan şahsi yakınlığı³ dikkate alındığında ilerleme raporunun arkasındaki bu tarafgir dilin nedeni daha rahat anlaşılmaktadır. Bu kapsamda elinizdeki perspektif Türkiye'nin 2015-2016 dönemi için AB Komisyonu tarafından hazırlanan nihai ilerleme raporunu değerlendirmektedir.

AB İLERLEME RAPORU

İlerleme raporları AB'ye aday veya tam üyelik müzakereleri yürüten ülkelerde⁴ geçen bir senelik süre içerisinde

1. "Turkey 2016 Report", European Commission, 9 Kasım 2016, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf, (Erişim tarihi: 9 Kasım 2016).

2. "Turkey 2016 Report", s. 4.

3. "Can Dündar, Kati Piri ve Selahattin Demirtaş Bir Arada", En Son Haber www.ensonhaber.com/can-dundar-kati-piri-ve-selahattin-demirtas-bir-ara-da-2016-06-14.html, (Erişim tarihi: 09 Kasım 2016).

4. Halihazırda AB aday ülkeler arasında Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Montenegro, Sırbistan ve Türkiye yer almaktadır.

HACI MEHMET BOYRAZ

2016 yılında Katip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (ana dal), Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (çift ana dal) bölümlerinden birincilikle ve en üstün başarı ile mezun oldu. Türk Alman Üniversitesi "Avrupa ve Uluslararası İlişkiler" programında yüksek lisans eğitimi gören Boyraz, SETA İstanbul Avrupa Araştırmaları Masası'nda araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır. Boyraz'ın akademik çalışma alanları arasında Avrupa siyaseti, dış politikada yumuşak güç kullanımı, kamu diplomasisi ve Türk dış politikası yer almaktadır.

de yaşanan olayları siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan ele alan metinlerdir. İlerleme raporlarının temel amacı aday ülkelerin “Kopenhag Kriterleri”⁵ olarak bilinen üyelik için tamamlanması gereken şartları karşılayıp karşılamadığını izlemek ve üyeliğe hazırlık sürecinde kaydedilen ilerlemeyi değerlendirmektir. AB Komisyonunun belirlediği bir raportör ve ona yardımcı olan bir ekip tarafından hazırlanan raporlar sonrasında Komisyona sunulmaktadır. Komisyonun olumlu görüşünün ardından AB Parlamentosunun onayına sunulan raporlar çoğunluğun sağlanması halinde kabul edilmektedir. Takip eden en kısa süre içerisinde raporlar diplomatik misyonlar üzerinden aday ülkelere bildirilmekte ve eş zamanlı olarak kamuoyunun bilgilendirilmesi için online olarak paylaşılmaktadır.

Raporların hazırlık aşamasında aday ülkenin sunmuş olduğu veriler ve AB Parlamentosu’nun aday ülke için hazırladığı raporlar ile uluslararası örgütler, düşünce kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin sunmuş oldukları bilgi ve belgelerden yararlanılmaktadır. Raporun hazırlanmasından sorumlu olan ekip ayrıca aday ülke nezdindeki AB Delegasyonu’ndan almış olduğu raporları da değerlendirmeye katmaktadır. Bu dahilde raporlar birçok kaynağın bir araya getirilmesi sonucunda hazırlanmaktadır. Ancak yazım aşamasında kaynakların seçimi ve değerlendirmesinin atanmış AB bürokratları (Eurocracts) tarafından yapılması sebebiyle raporlar bu kişilerin siyasi pozisyonlarından fazlasıyla etkilenmektedir. Özellikle tavsiye niteliğindeki kararların büyük oranda raportörlerin kişisel görüş ve değerlendirmelerini yansıtmaları sebebiyle raporların nesnel yönleri geri plana düşmektedir.

TÜRKİYE’NİN NİHAİ İLERLEME RAPORU

102 sayfadan oluşan nihai ilerleme raporu önceki senelerde olduğu gibi dört ana bölümden oluşmaktadır:

5. Kopenhag Kriterleri 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi’nde Avrupa Konseyi’nin tam üyeliğe kabul edilmeden önce aday ülkeden karşılanmasını beklediği kriterlerdir. Kriterler şu üç başlık altında toplanmıştır: Siyasi kriterler; demokrasinin varlığı, hukukun üstünlüğü, insan hakların saygı ve azınlık haklarının korunması. Ekonomik kriterler; işleyen pazar ekonomisi ve birlik içerisindeki piyasa ve rekabet baskısı ile mücadele etmek için yeterli kapasite. Topluluk müktesebatına uyum kriterleri; tam üyelik için gerekli olan yükümlülükleri üstlenme kabiliyeti.

Raporun ilk bölümünde Türkiye-AB ilişkilerinin genel durumu, ikinci bölümde Türkiye’nin tam üyelik için sahip olması gereken siyasi kriterlerdeki durumu, üçüncü bölümde Türkiye’nin tam üyelik için sahip olması gereken ekonomik kriterlerdeki durumu ve son bölümde ise Türkiye’nin tam üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesi değerlendirilmektedir.

Raporun “Siyasi Kriterler” başlığı altında 15 Temmuz darbe girişimi, olağanüstü hal (OHAL) ilanı sonrasında gerçekleşen tutuklama ve görevden uzaklaştırmalar, terörle mücadele, bölgesel gelişmelere gösterilen refleksler, Geri Kabul Anlaşması (GKA) ve vize muafiyeti değerlendirilmiştir. Bu kapsamda söz konusu başlık altında yer verilen hususlar şu şekildedir:

- Raporla 15 Temmuz gecesinde demokratik yollarla iktidara gelmiş hükümeti devirmek için düzenlenen darbe girişimine geniş yer ayrılmıştır. Darbe girişiminin AB tarafından kabul edilmesinin mümkün olmadığı, AB’nin ilk andan itibaren gelişmeleri yakından takip ettiği ve mevcut hükümetin desteklediği iddia edilmiştir. Süreç boyunca hayatını kaybeden güvenlik güçleri ve sivil vatandaşlar için iyi dileklerin paylaşıldığı raporda, darbe teşebbüsünde bulunan FETÖ ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemesi oldukça düşündürücüdür.
- Darbe girişiminde bulunan FETÖ’den ve neden olduğu yıkımdan bahsetmeyen raporda 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında ilan edilen OHAL sebebiyle hükümete “sınırsız takdir yetkisi” verildiği, kanun hükmünde kararname sayısında ciddi artış olduğu, darbe girişimi sonrasında yapılan tutuklama, görevden uzaklaştırma ve yargılamaların “etik değerlerden uzak olduğu” gibi asılsız iddialara yer verilmiştir.
- Raporla terörle mücadelede Türkiye ile AB’nin ortak düşmanı olan DEAŞ’a karşı Türkiye’nin yürüttüğü operasyonlardan övgü ile bahsedilirken ortak düşman olmayan FETÖ ve PKK terör örgütleri ile müca-

delede kullanılan yöntemlerin ise “antidemokratik” olduğu iddia edilmiştir. Rapor boyunca “FETÖ” yerine “Hizmet Hareketi” (Gülen Movement) ifadesinin kullanılması AB’nin terörle mücadelede Türkiye ile ortak hususları paylaşmadığını göstermektedir.

- Raporda PKK’nın AB tarafından terör örgütü olarak kabul edildiği ifade edilmiş ancak “Güneydoğu sorunu” olarak ifade edilen problemin çözümü için seçilmiş siyasetçilerin siyasi süreçlere dahil edilmesi gerektiği ve bunun için de Terörle Mücadele Kanunu’nun kapsamının AB müktesebatına uyumlu olması gerektiği savunulmuştur. Bununla birlikte mezkur seçilmiş siyasetçilerin meşru siyasetin dışına çıkarak terör propagandası yapması veya şiddet dilini benimsemesine hiç değinilmemiştir.
- Raporda Türkiye’nin izlediği dış politika genel olarak olumlu değerlendirilmiştir. Suriye ve Irak’taki DEAŞ tehditlerine karşı operasyonlar düzenlenmesi, Rusya ve İsrail ile ilişkilerin tekrar tesis edilmesi, Balkan ülkeleriyle olan siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, Yunanistan ve Bulgaristan ile mülteciler konusunda iş birliğine gidilmesi, Kıbrıs’ta çözüme destek verilmesi ve Ortadoğu’daki gelişmelere kayıtsız kalınmaması gibi hususlar ilerleme raporunda olumlu gelişmeler olarak görülmüştür.
- Raporda GKA’nın imzalanması sonrasında Türkiye üzerinden AB sınırlarına ulaşan göçmen sayısında ciddi azalmanın olduğu ve bu sebepten ötürü Türkiye ile bu alandaki iş birliğinin devam ettirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. GKA ile doğrudan irtibatlı olarak vize muafiyetine AB’nin hazır olduğu fakat sürecin tamamlanması için Türkiye’ye sunulan 72 şartın tümünün kayıtsız olarak sağlanması gerektiği dile getirilmiştir.

İlerleme raporunun siyasi kriterler başlığı altında Türkiye’deki “radikal” oluşumlar ile ilgili ilginç bir tav-

siye yer almaktadır. Buna göre Türkiye’de son dönemde radikal oluşumların ön plana çıkmaya başlaması sebebiyle hükümetin bu konuyla ilgili olarak bir an evvel yasal düzenleme yapması gerektiğinden bahsedilmiştir.⁶ Bununla birlikte burada AB’nin kastettiği radikal oluşumların yine sadece kendisine tehdit oluşturan DEAŞ gibi örgütler olduğu açıktır.

Raporun “Ekonomik Kriterler” başlığı altında genel olarak olumlu bir tablo çizilmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre Türkiye’nin gelişmiş ve çalışan bir piyasa ekonomisine sahip olduğu, kamu finansmanının sürdürülebilir durumda olduğu, dış ticaret açığının (petrol fiyatlarında yaşanan düşüş sebebiyle) azaldığı, iş gücüne katılımın arttığı, birçok sektörde rekabetin teşvik edildiği ve enerji sektöründe daha fazla liberalleşmeye gidildiği ifade edilmiştir. Mevcut durumun devam etmesi halinde Türk ekonomisinin AB standartlarına daha fazla yaklaşacağı vurgulanmıştır. Ancak ekonomide büyümenin yavaş olması, cari açığın devam etmesi ve enflasyonun önceki dönemlere nispeten yüksek seyretmesi sebebiyle bu alanlarda yapısal reformlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

“Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği” başlığı altında ise fasıllardaki durum değerlendirilmiş ve müzakereye sunulan 33 fasıldan 26’sında az ya da çok ilerleme kaydedildiği teyit edilmiştir. Türkiye’nin geçen bir senelik süre zarfında siyasi açıdan zorlu bir dönemden geçmesine rağmen 26 fasılda ilerleme göstermesi AB’ye tam üyelik politikasının devam ettirilmesi olarak görülmüştür. Ancak rapordaki fasılların yarısından fazlasında ilerleme kaydedildiğinin açıkça belirtilmesine rağmen sosyal medyada sıklıkla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve hükümet karşıtı paylaşımlar yapan raportör Kati Piri, raporun yayınlanmasından sonra Türkiye’nin AB üyeliğinden uzaklaştığını ve bu sebepten ötürü müzakerelerin durdurulması gerektiğini ifade etmiştir.⁷ Bu açıklama bir yönüyle zaten ivme kaybeden ikili ilişkilerin sonlandı-

6. “Turkey 2016 Report”, s. 24.

7. Dimitris Komodromos, “EU Has to Freeze Accession Talks with Ankara”, Socialists and Democrats, <http://socialistsanddemocrats.eu/newsroom/eu-has-freeze-accession-talks-ankara-say-sds>, (Erişim tarihi: 9 Kasım 2016).

ılmak istendiği anlamına gelmektedir. Ayrıca açıklama AB'nin Türkiye üzerinde herhangi bir yaptırım gücü kalmadığının ifadesidir.

AB Bakanı ve Başmüzakereci Ömer Çelik ilerleme raporunun açıklanması sonrasında yaptığı basın toplantısında raporda olumsuz eleştirilerin yer almasının oldukça normal ve beklenen bir husus olduğunu ancak asıl meselenin bu eleştirilerin olumlu, yapıcı ve analitik bir üslup ile dile getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸ Bu noktada raporda geçen bazı değerlendirmeler AB tarafından Türkiye'ye uygulanan "çifte standart" uygulamalarına örnek teşkil etmektedir.

AB ifade vermedikleri, kamu düzeni ve güvenliğini tehdit ettikleri için tutuklanan veya gözaltına alınan HDP'li milletvekilleri için Türkiye'ye gösterdiği tepkiyi İspanya'nın Katalonya bölgesine bağlı Berga Belediye Başkanı Montse Venturo's'un ayrılıkçı girişimleri ve mahkeme çağrısına kayıtsız kalması sebebiyle⁹ gözaltına alındığında göstermemiştir. OHAL uygulaması sebebiyle Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) askıya alması raporda eleştirilmesine rağmen Paris saldırılarının ardından Fransa'daki OHAL uygulaması ve sonrasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin askıya alınmasına aynı tepki gösterilmemiştir.

FETÖ, DEAŞ ve PKK tarafından doğrudan hedef gösterilen Türkiye'nin bu terör örgütlerine karşı yürüttüğü operasyonların Brüksel tarafından "hukuk dışı" olarak görülmesine rağmen Fransa'nın 18 yaşındaki bir genci Wi-Fi şifresi olarak "DAESHS21" ismini kullanması sebebiyle 3 ay hapis cezasına çarptırmasını¹⁰ olağan hukuki bir durum olarak değerlendirmesi çok açık bir çelişkidir.

Kıbrıs'ta Türk ve Rum tarafları arasında yürütülen müzakerelere Türkiye'nin verdiği destek ilerleme raporunun başında olumlu şekilde değerlendirilmesine rağmen ilerleyen kısımlarda Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne (GKRY) karşı uyguladığı siyasi ambargo eleştiri konusu yapılmıştır. Ancak bu eleştiri yapı-

larken GKRY'nin Türkiye'ye AB üyelik müzakerelerinde uyguladığı tek taraflı siyasi engellemelerden hiç bahsedilmemesi ise bir başka çelişki örneğidir.

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

İlerleme raporunun beklendiği gibi olumsuz bir atmosfere sahip olması sebebiyle Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönem beklentisi boşa çıktı. Halihazırda ikili ilişkilerin yakın geleceği adına masada dört konu ön plana çıkmaktadır: GKA ve vize muafiyeti, AB-ABD arasında uzun süredir sonuçlandırılmaya çalışılan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) görüşmeleri, tarafların iç işlerinde yaşanan gelişmelerden ötürü mevcut durumlarını korumaya yönelik politikalar izlemeleri ve açılmayan veya bloke edilen müzakere fasıllarının durumu.

Türkiye-AB ilişkilerinin seyri ile ilgili en önemli konu GKA¹¹ ve vize muafiyetidir. Bilindiği gibi Aralık 2013'te Türkiye ve AB arasında imzalanan GKA'nın yürürlüğe girmesiyle Türkiye'nin AB'den geri kabul edeceği her mülteciye karşılık AB de bir Suriyeli mülteci kabul etmeyi taahhüt etmiştir. Anlaşma kapsamında ayrıca taahhütlerin yerine getirilmesi durumunda Türk vatandaşlarının Haziran 2016 itibarıyla vizesiz olarak 90 güne kadar AB ülkelerine seyahat edebileceği kararlaştırılmıştır. Ancak zaman içerisinde bu taahhütlerin tam olarak sağlanamaması sebebiyle bu tarihte vizeler kaldırılamamıştır. Türkiye AB'nin talep ettiği 72 kriterden 65'ini süratle tamamlamasına rağmen 7 kriter¹² ile ilgili olarak taraflar arasında uyum sağlanamamıştır. Bu sebepten ötürü ikinci tarih olarak belirlenen Eylül 2016'da da vizeler kaldırılmamıştır. Türkiye'nin terörle mücadele yasa ve uygulamalarının muğlak bir şekilde tanımlanan Avrupa standartlarına uyacak şekilde düzenlenmesi kriterini DEAŞ, FETÖ

11. Mehmet Uğur Ekinci, "Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu" (SETA Rapor, İstanbul 2016).

12. Kalan 7 kriter arasında şunlar yer almaktadır: AB standartlarında tam uyumlu biyometrik pasaport çıkartılması, yolsuzlukla mücadele için önlemlerin alınması, Europol ile daha fazla işbirliği anlaşması yapılması, terörle mücadele yasa ve uygulamalarının Avrupa standartlarına uyacak şekilde düzenlenmesi, AB standartlarında kişisel verilerin korunması düzenlenmesinin kabulü ve uygulanması, suç bağlantılı konularda AB'nin tüm ülkeleriyle etkili iş birliği yapılması ve AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın tüm maddelerinin uygulanması.

8. "AB Bakanı Ömer Çelik'ten Kritik Açıklamalar", *Haber Türk*, 9 Kasım 2016.

9. "İfadeye Gitmeyen İspanyol Başkan Gözaltında", *Yeni Şafak*, 5 Kasım 2016.

10. "Avrupa'da Terörle Mücadele: Fransa'da Wifi'ye İŞİD İsmi Veren Genç 3 Ay Hapis", *En Son Haber*, <http://m.ensonhaber.com/fbia-gore-clintonin-e-postalarinda-suc-unsuru-yok-2016-11-07.html>, (Erişim tarihi: 09 Kasım 2016).

ve PKK tehditleri sebebiyle kısa vadede yerine getirmesinin kolay olmadığı dikkate alındığında ikili ilişkilerin seyrinin uzun bir süre daha bu konu sebebiyle kötümser bir havada seyredeceği anlaşılmaktadır.

İkili ilişkilerin seyri ile ilgili ikinci konu tarafların içinde buldukları durumlar sebebiyle kendi iç meseleleri hakkındadır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında bu sürece teşebbüs eden FETÖ'cülerin ortaya çıkarılması ve benzer girişimlerin yaşanmaması için Türkiye, OHAL¹³ ilan etmiş ve üç aylık süre için güvenlik tedbirlerini artırmak durumunda kalmıştır. Ancak FETÖ'ye ek olarak DEAŞ ve PKK tehditlerinin de ülkenin farklı bölgelerinde artış göstermesi sebebiyle OHAL 3 ay daha uzatılmıştır. Siyasi irade ve güvenlik birimleri bu tehditlerle mücadelede gereken uygulamaları hayata geçirmeye devam etse de beklenen sonuçların alınması için zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu iç ve dış güvenlik tehditlerinden ve Brüksel'in Ankara'nın hassasiyet ve çıkarlarını göz ardı eden tutumundan dolayı Türkiye için AB'ye tam üyelik hali hazırda öncelik olmaktan çıkmış durumdadır.

Diğer taraftan Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden ayrılmasının (Brexit) kesinleşmesiyle birlikte içe dönük ve statükoya dayalı politikalar izlemeye başlayan AB'nin en azından önümüzdeki beş senelik süre zarfında yeni bir üyeyi topluluğa dahil etmesi mümkün gözükmemektedir. Bir başka ifadeyle AB içinde Türkiye'nin tam üyeliği gündemde değildir. Buna ek olarak Türkiye-AB arasındaki üyelik müzakereleri tamamlansa bile Ankara'nın AB üyeliğine dair birliğe üye ülkelerde yapılacak referandumların bir kısmında "hayır" sonuçlarının çıkması kuvvetle muhtemeldir. Bu durum hesaba katıldığında AB'nin üye ülkeler ile müzakerelerde elini güçlendiren şartlılık (*conditionality*) ilkesinin etkisini kaybettiği görülmektedir. Yani yolun sonunda AB'ye üyeliğinin garanti edilmediği bir müzakere sürecinin Türkiye üzerinde de bir yaptırım gücü kalmamıştır. Buna rağmen AB liderlerinin raporun açıklanmasından sonra Türkiye'yi sıklıkla müzakerelerin sonlandırılması ile tehdit etmesi Ankara'da daha fazla eleştiri konusu olmuştur.

13. Cem Duran Uzun, "15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Olağanüstü Hal İlanı ve Sonuçları", *SETA Perspektif*, Sayı:138, (Temmuz 2016).

Konuyla ilgili olarak açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan, AB'nin Türkiye'yi yarım asırdan fazla bir süredir oyaladığını ve sonunda tam üyeliğin garanti edilmediği bir sürecin Türkiye tarafından kabul edilmesinin mümkün olmadığını söylemiştir.¹⁴ Erdoğan aynı açıklamasında AB'nin Türkiye'yi müzakereleri durdurma tehdidine devam etmesi durumunda ve bu yıl sonuna kadar AB'den tam üyelik yolunda somut bir adım gelmemesi halinde 2017 yılında bu sürecin devamına yönelik referandum yapılacağını söylemiştir. AB ile tam üyelik müzakerelerinin sonlandırılması halinde ön plana çıkan en önemli alternatif Almanya ve Fransa'nın desteklediği "imtiyazlı ortaklık" (*privileged partnership*) modeli olacaktır. Zira bu modele göre iki taraf arasındaki ekonomik entegrasyon veya iş birliği artacakken siyasi açıdan düşük düzeyli entegrasyon veya iş birliği yer alacaktır. Ancak modelin kapsamı taraflar arasında yapılacak olan müzakerelere bağlı olacaktır.

Bunun yanı sıra Avrupa kamuoyunda sıklıkla gündeme gelen radikal/aşırı sağ oluşumlar ve bu oluşumların siyasi uzantılarının Türkler özelinde Müslümanlara karşı inşa etmeye çalıştıkları ırkçı söylemler sebebiyle birçok AB üyesi ülke, Türkiye'nin tam üyeliğine karşı açıktan cephe almaya başlamıştır. Bu toplumsal ve hatta siyasi reflekslerle mücadelede Brüksel ve üye ülkelerin karar almaktan uzak durması aday ülke olarak Türkiye'nin AB'ye toplumsal açıdan entegrasyonunu engellediği gibi birliğin genelinde Avrupa şüpheciliğini (*Euroscpticism*) de artırmaktadır. Zira Fransa ve Hollanda'da iktidara gelmeyi hedefleyen radikal sağ partiler ülkelerinin AB üyeliğini referanduma götürme vaadinde bulunmaktadır.

Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği adına masada yer alan bir başka konu da Gümrük Birliği'nin durumu ve AB-ABD arasında uzun süredir sonuçlandırılmayan TTIP görüşmeleri ile ilgilidir. TTIP görüşmeleri Şubat 2013'te ABD Başkanı Barack Obama, dönemin AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ve AB Konseyi Başkanı Herman Van Rompuy arasında yapılan toplantı sonrasında başlatılmıştır. TTIP

14. "Erdoğan'dan AB'ye Rest: Yılbaşına Kadar Süre Verdi", *Türkiye*, 14 Kasım 2016.

görüşmeleri kapsamında taraflar karşılıklı olarak gümrük vergilerini sıfırlama, gümrük dışı engelleri azaltma ve yatırım kolaylıkları sağlamayı planlamıştır. Türkiye gibi üçüncü ülkeler ise TTIP müzakerelerine dahil edilmemiştir. Ancak Gümrük Birliği Anlaşması'na göre AB'nin imzaladığı her serbest ticaret anlaşmasının Türkiye'yi de bağlaması sebebiyle TTIP'nin yürürlüğe girmesi halinde Türkiye ciddi seviyelerde ticaret ve refah kaybı yaşayacaktır. Bu durum haliyle ya Gümrük Birliği Anlaşması'nın güncellenmesini ya da Türkiye'nin üçüncü ülke olarak TTIP'ye dahil edilmesini gerektirmektedir. Ancak Türkiye'nin 2015-2016 ilerleme raporunda bu iki opsiyona yer verilmemiştir.

AB ve Kanada arasında 30 Ekim 2016 tarihinde imzalanan Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması (CETA) da Türk ekonomisini olumsuz etkileyecektir. Çünkü yukarıda belirtildiği gibi Gümrük Birliği Anlaşması'na göre Brüksel'in imzaladığı her serbest ticaret anlaşmasının Türkiye'yi de bağlaması sebebiyle Kanada'nın ürettiği ürünler AB üzerinden Türkiye'ye gümrüksüz olarak girecek, Türkiye'de üretilen ürünler ise Kanada'nın gümrük vergilerine maruz kalmaya devam edecektir. AB'nin daha önce Meksika ve Güney Afrika ile imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları sebebiyle Türkiye bu ülkelerle olan ticaretinde daha fazla açık vermeye başlamıştır. Haliyle AB ve ABD arasındaki TTIP görüşmeleri uzun bir süre daha devam edecek gibi gözükse de nihai aşamada ortaklığın yürürlüğe girmesi ve Türkiye'nin anlaşmaya entegre edilmemesi halinde Türkiye-AB ilişkilerinin dinamik kalmasını sağlayan ticaret ayağı büyük zarar görecektir.

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği önündeki bir başka önemli konu ise katılım müzakereleri¹⁵ için sunulan 35

15. Katılım müzakereleri 11 aşamadan oluşmaktadır: Müzakere kararının alınması, katılım müzakerelerinin başlaması, hükümetler arası katılım konferansı, tarama süreci, tarama sonu raporları, fasılların müzakereye açılması, müzakere pozisyon belgesinin hazırlanması, ortak tutum belgesinin hazırlanması, müzakere başlıklarının geçici ve nihai olarak kapatılması, "Kurumlar" ve "Diğer" fasıllarının açılması, katılım anlaşmasının imzalanması.

fasıldaki¹⁶ mevcut durum ile ilgilidir. Tablo 1'de yer alan katılım müzakerelerindeki güncel duruma bakıldığında şu ana kadar 16 faslın açıldığı ve müzakerelere devam edildiği, 8 faslın açılması için ek protokol kararının gerekli olduğu, 6 kriterin ise GKRY tarafından siyasi sebeplerden ötürü tek taraflı olarak engellendiği, kalan 5 fasıldan 3'ünün açılacak durumda olduğu ve 2'sinin ise müzakerelerin sonuçlanmasıyla gündeme geleceği görülmektedir. GKRY tarafından bloke edilen fasılların Türkiye ile yaşanan siyasi meselelerden kaynaklanması sebebiyle bu meseleler çözüme kavuşturulmadan fasılların açılması mevcut şartlar göz önüne alındığında mümkün değildir. Açılan 16 faslın birçoğu 2007-2010 yılları arasında müzakereye açılmış ve bugüne kadar bir fasıl (Bilim ve Araştırma Faslı) hariç hiçbirini kapatılmamıştır. Bu noktadan hareketle Türkiye ile AB ikili ilişkilerinde kuvvetli bir ivme yakalanmadığı sürece yeni fasılların açılması, müzakere edilmesi ve kapatılması mümkün değildir.

Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği ile ilgili olarak bir araştırma kuruluşunun yapmış olduğu "Türkiye Kamuoyunda AB Desteği ve Avrupa Algısı" isimli anket çalışmasında önemli bulgular ortaya çıkmıştır. 23-24 Nisan 2016 tarihlerinde 18 ilde 18 yaş ve üstü seçmen nüfusunu temsil eden 1.254 kişi ile yapılan araştırmanın bulgularına göre katılımcıların yüzde 75,2'si Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesine rağmen, bu kişilerin yüzde 64,4'ü Türkiye'nin AB'ye üye olacağına inanmamaktadır.¹⁷ Yani Türk halkının büyük bir çoğunluğu AB üyeliğini desteklemesine rağmen tam üyeliğin gerçekleşme ihtimalini oldukça düşük bulmaktadır. Bu noktadan hareketle ikili ilişkilerdeki mevcut karamsar tablonun devam etmesi durumunda Türk halkının AB üyeliğine olan inancı zamanla azalacaktır.

Son olarak gelecek yıl Almanya'da cumhurbaşkanlığı, Fransa'da ise hem cumhurbaşkanlığı seçimi hem de genel seçimlerin yapılacak olması Türkiye-AB

16. Toplumsal yaşamı ilgilendiren her alanda AB'nin yürürlükte olan hukuk sistemi ve kurallar bütünü olarak bilinen "müktesebat" kapsamında yer alan 35 temel başlık "fasıl" olarak adlandırılmaktadır. Bu fasılların içeriği ile ilgili detaylı bilgi için bkz. "Müzakere Sürecine İlişkin Sıkça Sorulan Sorular", Avrupa Birliği Bakanlığı, <http://www.ab.gov.tr/?p=44460&l=1>, (Erişim tarihi: 9 Kasım 2016).

17. Ahmet Ceran, Çisel İleri, İlge Kıvılcım ve Yeliz Şahin, *Türkiye Kamuoyunda AB Desteği ve Avrupa Algısı 2016*, (İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul: 2016).

TABLO 1: KATILIM MÜZAKERELERİNDE MEVCUT DURUM¹⁸

AÇILAN FASILLAR	
Fasıl Adı	
25	Bilim ve Araştırma
20	İşletme ve Sanayi Politikası
18	İstatistik
32	Mali Kontrol
21	Trans-Avrupa Ağları
28	Tüketicinin ve Sağlığının Korunması
6	Şirketler Hukuku
7	Fikri Mülkiyet Hukuku
10	Bilgi Toplumu ve Medya
4	Sermayenin Serbest Dolaşımı
16	Vergilendirme
27	Çevre
12	Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı
22	Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
17	Ekonomik ve Parasal Politika
33	Mali ve Bütçesel Hükümler
GKRY'NİN BLOKE ETTİĞİ FASILLAR	
Fasıl Adı	
2	İşçilerin Serbest Dolaşımı
15	Enerji
23	Yargı ve Temel Haklar
24	Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
26	Eğitim ve Kültür
31	Dış Güvenlik ve Savunma Politikası
EK PROTOKOLÜN AÇILIŞ KRİTERİ OLDUĞU FASILLAR	
Fasıl Adı	
1	Malların Serbest Dolaşımı
3	İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi
9	Mali Hizmetler
11	Tarım ve Kırsal Kalkınma
13	Balıkçılık
14	Taşımacılık Politikası
29	Gümrük Birliği
30	Dış İlişkiler
SİYASİ BLOKAJA TABİ OLMAYAN FASILLAR	
Fasıl Adı	
5	Kamu Alımları
8	Rekabet Politikası
19	Sosyal Politika ve İstihdam
34	Kurumlar (Müzakerelerin sonunda açılacak)
35	Diğer Konular (Müzakerelerin sonunda açılacak)

ilişkilerinin seyrini önemli ölçüde etkileyecektir. Aşırı sağ oluşumlar ve partilerin hızlı yükselişte olduğu iki ülkede bu sürecin doğal bir yansıması olarak yabancı düşmanlığı (*xenophobia*) ve Avrupa şüpheciliğine dayalı söylem ve eylemler de artmaktadır. Haliyle AB içerisinde siyasi ve ekonomik olarak ön plana çıkan bu iki ülkedeki seçim sonuçları hem AB'nin gelecekteki yapısı ve kararlarını hem de Türkiye'nin AB üyelik sürecini doğrudan etkileyecektir.

SONUÇ

2015-2016 AB İlerleme Raporu boyunca özetle 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında FETÖ mensuplarının yakalanması için yürütülen operasyonlarda tutuklanan ve görevden uzaklaştırılan kişilerle ilgili insan haklarının ihlal edildiği ve darbe girişimi sonrasında yürürlüğe giren OHAL'in AB normlarıyla uyuşmadığı gibi siyasi, tek taraflı iddialara yer verilmiştir. Önceki örnekleri gibi yapıcı eleştirilerden uzak olması sebebiyle bu rapor da Ankara'nın yoğun siyasi gündeminde kendine kısıtlı yer bulabilmiştir. Önümüzdeki raporların Ankara'nın gündeminde ve ülke kamuoyunda daha fazla yankı bulabilmesi için bu metinlerin Türkiye için AB tarafından hazırlanan bir "karne" hüviyetinden çıkarılmalıdır.¹⁹ Hazırlanan raporların siyasi açıdan Türkiye'deki sivil irade ve demokrasinin üstünlüğünü sağlama adına ve ekonomik açıdan da son dönemde yaşanan iyileşmenin devam ettirilmesine yönelik makul tavsiyeler barındıran bir metin olması gerekmektedir. Aksi takdirde gelecek yıllardaki ilerleme raporlarının da öncekiler gibi ön yargılı ifadeler içermesi durumunda bu raporların iki taraf arasındaki siyasi ilişkileri germek ve basında tartışma yaratmaktan başka Türkiye üzerinde herhangi bir olumlu etkisinin olmayacağı açıktır.

2005 yılı sonrasında Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan hızlı gelişmelere nazaran mevcut siyasi durum göz önüne alındığında ikili ilişkilerde yeni bir ivme ya-

18. "30 Haziran 2016 İtibariyle Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum", Avrupa Birliği Bakanlığı, http://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/yatay_muza-kere_tablosu_30_06_2016_tr.pdf, (Erişim tarihi: 9 Kasım 2016).

19. Hacı Mehmet Boyraz, "15 Temmuz Sonrası Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği", *Star Açık Görüş*, 9 Kasım 2016.

kalanabilmesi için taraflar arasında yeni ve kapsamlı bir stratejiye ihtiyaç duyulmaktadır. Zira iki tarafın da uluslararası siyasetin değişen dinamikleri gereğince birbirlerini siyasi ve ekonomik açıdan destekleyebilecek konumlarının olması sebebiyle düzenlenebilecek kapsamlı bir zirve en azından mevcut durumun değerlendirilmesi ve tam üyelik için uygulanabilecek uzun vadeli politikaların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Buna ek olarak GKA'nın en iyi şekilde uygulanabilmesi için Türk vatandaşlarına uygulanan sıkı vize prosedürlerinin kaldırılması elzemdir. Bu noktada vize serbestisi için AB'nin talep ettiği 72 kriterden kalan 7 kriter içerisinde uygulanması nispeten kolay olanlar bulunmaktadır. Örneğin AB standartlarına tam uyumlu biyometrik pasaportların çıkartılması,²⁰ yolsuzlukla mücadele için önlemlerin alınması ve Europol ile daha

fazla iş birliği yapılması gibi kriterlerin uygulanması diğerlerine nispeten daha kolaydır. Özellikle Europol ile daha fazla iş birliğinin artırılması Schengen bölgesinde rahat hareket eden FETÖ ve PKK mensuplarının iadesi için bir fırsat olabilir. Ancak Almanya ve Belçika başta olmak üzere birçok AB üyesinin Türkiye'den kaçan FETÖ ve PKK üyelerine ev sahipliği yapması²¹ göz önüne alındığında terörle mücadele kanunlarında talep edilen düzenlemelerin yapılması Türkiye tarafından kabul edilemez bulunmaktadır. Bu noktada "özgürlük-güvenlik" denklemine AB'nin kayıtsız şartsız bir şekilde sınırsız özgürlükten yana olmasına karşın Türkiye'nin iç politikada ve yakın bölgesinde maruz kaldığı güvenlik tehditlerini görmezden gelmesi tarafların bu konuda uzlaşmasını zora soktuğu gibi ikili ilişkilerde de krize sebep olmaktadır.

20. 2 Kasım 2016 tarihi itibarıyla Türkiye anlaşma doğrultusunda hazırlanan ve çiplerinde parmak izi verilerini içeren biyometrik pasaportları dağıtmaya başlamıştır. Haliyle şu anda tamamlanması gereken 6 kriter kalmıştır.

21. Ata Ufuk Şeker, "Kaçak HDP'liler Brüksel'de PKK'luların Gösterisinde Görüntülendi", Anadolu Ajansı, 5 Kasım 2016.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington D.C. 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Cairo

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985